

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İhtilafı Konular İçerisinde Yer Alan 'Aile' Kavramının İncelenmesi: Bir İçerik Analizi

The Concept of Family as a Controversial Issue in Social Studies Textbooks: A Content Analysis

Özkan AKMAN¹, Uğur BASTIK²

Öz: Günümüzde tartışmalı konularla birçok alanda (politika, güncel haberler, eğitim, vs) karşılaşmaktadır. Eğitim öğretimde en çok kullanılan kaynaklardan olan ders kitaplarında da bu ihtilafı konular yer almaktadır. Bu araştırmanın amacı ortaokullarda okutulan 5-6-7 Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 8. sınıflarda okutulan TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan “aile” kavramının ihtilafı konular bağlamında anlatım özelliklerini ve kullanım sıklığını belirlemektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Veriler Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitabı ve 8. sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarından toplanmıştır. İçerik analizinin adlandırma ve kategori oluşturma aşamasında; ders kitaplarının üniteleri incelenmiş ve aile konusunun kitaplarda anlatımı, tekrarlanma sıklıkları ve yüzdeleri hesaplanmış ve bu bilgilere dayalı olarak yorumlanmıştır. Geçerlik ve güvenilirliğin sağlanmasında görüş birliğine varılmasına dikkat edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitaplarında tartışmalı konulara yer verilmiştir. Bu kitapların, öğrenci ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre hazırlanmasına çalışıldığı ancak yer verilen tartışmalı konuların ele alınmasında, programların yoğunluğu ve öğretmenlerle ilgili çeşitli sorunlar yüzünden yetersizlikler görülmüştür. Öğretmenlere gerek hizmet öncesi gerekse hizmet içi eğitim verilmesi, kitapların yoğunluğunun azaltılması ve sınıf ortamının demokratik hale getirilmesi gibi öneriler getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, İhtilafı Konular

Abstract: Nowadays controversial issues in many areas (politics, current news, education, etc.) are encountered. Textbooks the most widely used resource in education contain those issues. The aim of this study is to determine the features and frequency of “the concept of family”, which is one of the controversial issues, in Social Studies textbooks used in 5-6-7 grades. The content analysis technique, one of qualitative research methods, was used in this study. Data were collected from social studies textbooks taught in secondary schools of the Ministry of National Education and 8th grade textbook titled Revolution History and Kemalism. In the stages of naming and categorization categories of content analysis; “the concept of family” examined, counted, examined, and its frequency and percentages were found in textbooks. For Ensuring the validity and reliability of the consensus has been reached. According to the findings obtained in the study, textbooks contain controversial issues. These books, which were tried be compatible with the student's needs and abilities, have problems because dense curricula and teachers' related problems in dealing with controversial issues. Some suggestions were made such as; teachers should be given to pre-service training as well as in service training, the density of the books should be reduced and the classroom climate should be democratic.

Keywords: Social Studies Textbooks, TC Revolution History and Kemalism, Disputed Issues

1. GİRİŞ

İnsan her zaman tabiatı, toplumda gerçekleşen olaylara karşı merak içerisinde olmuştur. Merakına neden, sebep ve çözümler aramış ve sonuçlara ulaşmak istemiştir. Kimi zaman amacına ulaşmış olsa da bazı konularda çelişki içerisinde kalmıştır. Bu çelişkiler farklı durumların ve insanlar arasında tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde ise teknolojinin gelişmesi sayesinde bilgi kaynakları ve bilgiye ulaşılma imkânları artmış, bir yandan insanların yaşamlarını kolaylaştırırken bir yandan da insanların eksik öğrenmelerine ya da yanlış bilgi edinmelerine neden olmuştur. Bu da insanların edindikleri bilgiye eleştirel gözle bakabilmelerini gerektirmektedir. Öğrencilerimizin de eleştirel bir okuyucu olarak yetiştirilmesi lazımdır ki doğru bilgiye ulaşabilsinler. Bunu kazandırabilmek için de sosyal bilgiler dersinde eleştirel okuma becerisine yer vermenin önemli olduğu söylenebilir (Özensoy, 2011).

Eleştirel düşünme becerisini kazanmış öğrenci derste olaylara, konulara farklı bakarak; bu düşüncelerini derse katılarak ifade edebilir. Bu şekilde derse katılan öğrenci ileriki yıllarda da hayatına yön verecek kazanımları edinmiş olacaktır. Bu düşünceler çerçevesinde tartışmalı konuların amaçlarını Chikoko, Gilmour, Harber ve Serf (2011) şu şekilde olması gerektiğini belirtmişlerdir:

İlerleme gösteren, başarı gösteren ve öğrenmekten zevk alan başarılı öğrenciler olmaları için tüm gençlere imkân tanımak,

¹ Yrd. Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, akmanozkan@hotmail.com

² Öğretmen, Gaziantep Üniversitesi, ugurbastik@hotmail.com

Sağlıklı, güvenli ve tatmin edici hayatlar yaşayabilecek, kendine güvenen bireyler yetiştirmek, Toplumla olumlu katkı sağlayabilecek sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirmektir.

Bu amaçları gerçekleştirirde önemli bir araç olan sosyal bilgiler; sosyoloji, psikoloji, antropoloji, vb. sosyal bilimlerden oluşmuş disiplinler arası bir derstir. Bu bilimlerin ortaya çıkardığı tartışmaya açık konular da bu şekilde sosyal bilgiler dersinin konusu haline gelmiş ve ders kitaplarında tartışmalı konulara yer verilmiştir.

1.1. Sosyal Bilgiler Nedir?

Sosyal bilgiler, insanı ilgilendiren ekonomi, siyasi, sosyoloji, psikoloji vb. bilimlerle ortak çalışıp insanların toplumsal yaşamlarını bir başlık, bir ünite ya da bir ders programı çerçevesinde ele alan ve bu bağlamda toplumunun değerlerini kazanmış vatandaş yetiştirme planı olarak tanımlanabilir. Sosyal bilgilerin birçok tanımı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

MEB'e (2009) göre sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.

Doğanay'a (2005) göre, sosyal bilgiler, sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve beceri sahibi demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır.

Öztürk ve Otluoğlu'na (2002) göre; sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin bulgularını entegre edip, öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bunları kullanarak, öğrencilere, sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan bir yurttaşlık eğitimi programıdır.

Yukarıda verilen tanımlara bakılarak sosyal bilgiler, sosyal bilimlerde yer alan birçok bilimden yararlanırken bu bilimlerin içinde yer alan tartışmalı konuları da kendi içerisine almıştır. Örneğin; çocuğa şiddet sosyolojinin konusu iken disiplinler arası çalışan sosyal bilgilerde de bu konu ele alınabilmektedir. Yine aynı konu kültür antropolojinin konusu iken sosyal bilgiler içerisinde de işlenmektedir.

Aşağıda tartışmalı (ihtilafli) konunun tanımına, sınıflandırılmasına vb. konulara değinilecektir.

1.2. İhtilafli Konular

1.2.1.İhtilafli konu nedir?

İngilizce literatürde “controversial issues” olarak geçen bu kavram bu çalışmada tartışmalı, ihtilafli veya çekişmeli kavramları ile ifade edilecektir (Kaya, 2012). İhtilafli konu insanların bazı kavram, olay ve olgularda ayrılığa düştüğü, toplumsal olarak değeri olan durumların farklı yaklaşımlarla ele alınmasıdır. Aynı zamanda tartışmalı konular öğretimde bir yöntem olarak kullanılabilir. Bunun yanında farklı tanımlar vardır.

Kayalı'ya (2004) göre; öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan yöntem ve teknikler, öğretimin niteliğini etkileyen önemli unsurlardır. Sosyal Bilgiler dersinde, problem çözme, dramatizasyon, gözlem gezileri, tartışma, soru-cevap, benzetişim, eğitici oyunlar, gösteri, örnek olay incelemesi gibi yöntem ve teknikler etkili olarak kullanılabilir.

Tartışmalı konular; değer veya inanç tartışmalarını içeren, çok sayıda insan tarafından önemli bulunan, toplumun genelini ilgilendiren, evrensel olarak kabul edilmiş sabit bir görüşün olmadığı konulardır (Avaroğulları, 2015).

Stradling (1985) ihtilafli konuları, “toplumun açık bir şekilde fikir ayrılığına düştüğü, bölündüğü ve toplum içindeki grupların farklı değerleri ölçüt olarak birbirine zıt açıklamalar yaptığı veya çözümler ileri sürdüğü konular” olarak tanımlamıştır (Akt. Oulton, Day, Dillon, & Grace, 2004, s: 490).

McCully (2006) ise; “Stradling'in yaptığı tanımın ihtilafli konuların duygusal veya hissi boyutunu göz ardı ettiğini ileri sürerek bu konuların - özellikle dini, etnik, kültürel ve kimlikle ilgili olanlar-

tartışılmasında önemli ve belirleyici bir rol oynayan hislerin veya duygusal tepkilerin de göz önüne alınması gerektiğini savunmuştur.” (Akt. Yılmaz, 2012, s: 202).

İhtilafli konuların genel olarak tanımlarına bakıldığında toplumu ilgilendiren ve insanlar arasında farklı yaklaşımlar sergilenmeye meydan veren durumlar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ihtilafli konular yalnız bir alanda olmayıp birden fazla alanda karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2. İhtilafli konuların önemi

Günümüzdeki genel eğitim anlayışı gelişmelere ayak uydurabilen, farklılıklara açık ve saygı duyan, eleştirel düşünebilme yetisine sahip, empati kurabilen, olaylara ve durumlara yalnız kendi toplumundan değil küresel yaklaşabilen bireyler yetiştirmek, bu doğrultuda insanlara demokratik ve ortak yaşam biçimi vermeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve Günel, 2016). Bu hedeflere ulaşabilmek için; insan zihninde karışıklığa meydan veren olay ya da durumları ortadan kaldırmak, farklılıklara, yeniliklere açık olmak ve bu durumları kabul etmek ve demokratik yaşamın getirdiği şartlara uyum sağlamak, öğrencilerin bugünü ve şu andaki duruma nasıl geldiğini anlamalarını sağlamak için, insanları rahatsız eden, önyargılara sebep olan tartışmalı konulara derste yer verilmesi gerekmektedir (Gedik, 2010).

Yine derste tartışmalı konulara yer vermenin önemi Barton ve McCully, (2007)’e göre: sürekli sınıfa (derslere) ve tartışmalara katılan öğrencilerin şöyle eğilimleri olur:

- Sonraki yaşantılarında seçim yapar,
- Temel demokratik değerleri destekler,
- Siyasi tartışmalara katılır,
- Siyasi haberleri medyadan takip eder,
- Siyasi süreçlere ilgi duyar,
- Kamu politikasını etkileme yetenekleri ve o güveni hissetmeleri, kendilerine olan güvenlerini yükseltir olarak ifade etmiştir.

1.2.3. İhtilafli konuların sınıflandırılması

MEB (2005) yılı programında sosyal bilgiler, “bireyin, toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite veya tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” şeklinde tanımlanmıştır. Mihver ders olan Sosyal Bilgilerde kültür, inanç, ideolojik düşünce, demokratik toplumunun gerektirdikleri, küreselleşme, aile vb. birçok alanda tartışmalı konuya yer vermektedir. Dube’ye (2009) göre ise: “Örneğin, nükleer enerji santralinin kurulması hem fen hem de sosyal bilimleri ilgilendirir. Bu bağlamda üzerinde henüz uzlaşmamış birçok bilimsel gelişme ve toplumsal konu Sosyal Bilgiler dersinde tartışılabilir. Ötenazi, hayvan deneyleri ve hakları, genetik mühendisliği, silah kontrolü, nüfus kontrolü, kadın hakları ve göç gibi konular Sosyal Bilgiler dersinde tartışılabilecek konular arasındadır.” (Akt. Ersoy, 2013, s: 29). Bu da Sosyal Bilgilerde tartışmalı konuların yalnız bir alanda değil birden fazla alanda olduğunu göstermektedir. Tablo 1’de Sosyal Bilgilerde ihtilafli konular genel çerçevede şöyle sınıflandırılmıştır:

Tablo 1. Bazı ihtilafli konu başlıkları

BAZI İHTİLAFLI KONU BAŞLIKLARI	
Ekonomi	Yoksulluk, İşsizlik..
Aile	Boşanma, Evlat Edinme..
Eğitim	Din Eğitimi, Toplumsal Cinsiyet, Zorunlu Eğitim, Karma Eğitim..
İstihdam	Asgari Ücret, İşyerinde Ayrımcılık...
Haklar	Silah Taşıma Serbestliği, Özgür Basın, Hayvan Hakları...
Etik	İntihar, Klonlama, Avcılık, Kürtaj...
Teknoloji	Elektronik Sağlık Kayıtları, Kimlik Hırsızlığı, İnternet Gizliliği, Elektronik Harp, Sertifikasız Yazılım Kullanımı...

Din	Yaradılış ve Evrim, Şifa ve Din, Kökten dincilik, Terörizm ve Din, Savaş ve Din..
Şiddet ve Suç	Aile İçi Şiddet, Ölüm Cezası, Namus İstismarı, Nefret Suçları, Çocuk İstismarı..
Politika ve Hukuk	Küresel Terörizm, Yasadışı Göç, Sansür, Alkol Yasağı..
Sağlık	Doğum Kontrol, Ötenazi, Gıda Güvenliği, Alternatif Tıp...
Bilim	Yok Olan Türler, Biyoyakıt, İklim Değişikliği, Su Sıkıntısı, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)...

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler dersinde birçok tartışma konusu bulunmakta ancak bireyin, toplumun temelini etkileyen “aile” konusu bu araştırma için önem teşkil etmektedir. Bu durumu Yaşartürk (2014); aile geçmişten bugüne, tüm ideologların ve kuramcılarının tartıştığı bir kavramdır. Bireylerin bir mekânda sürekliliğini sağlayan yegâne yapıdır, toplumsallaşmayı sağladığı kadar yasaklar üzerine de temellenmektedir ve artık günümüzde olumsuzluklarıyla birlikte tartışılmaktadır, şeklinde ifade etmiştir.

1.2.4. İhtilafli Konularda Sınıf Ortamı

Düşünmeden düşünmeyi, eleştirmeden eleştirmeyi, ifade etmeden ifadelendirmeyi öğrenmek ve geliştirmek oldukça güç, hatta imkânsızdır. Bu imkânsızlığı aşmanın etkili bir yolu, eğitim öğretim etkinliklerinde tartışmanın bir yöntem olarak kullanılmasıdır. Bireylerin, bu becerileri içeren tartışmayı yaparak, yaşayarak ve gözleyerek öğrenmelerine imkân tanınmalıdır (Yeşil, 2004). Bu becerilerin ortaya çıkmasına elverişli bir sınıf ortamının olması gerekir. Genel itibariyle öğretimde sınıf ortamının fiziksel şartlarının uygun olması gerekir. Fiziksel şartlarının yanında öğretmenin sınıfı organize bir şekilde yönetimi de önemlidir. Fiziksel şartları uygun; öğretim için organize olmuş bir sınıfın dersi daha verimli hale gelmiş olacaktır. Öğretime müsait olmayan ve kuralların tam olarak belirlenmediği ya da belirlenmiş kuralları olduğu halde uygulamaya geçirilmemiş bir sınıf ortamında öğretimin gerçekleşmesi eksik olacaktır ya da olmayacaktır. Bu nedenle Sınıf yönetiminde öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Sınıf yönetiminin ne olduğunu ve ne için olması gerektiğini bilmek gerekir. Sınıf yönetimine değinilmek gerekirse sınıf yönetimi, genellikle sınıfta disiplini sağlama olarak algılanmaktadır. Ancak günümüzde sınıf yönetimi, sınıf yöneticisi olan öğretmenin disiplini sağlamakla birlikte, sınıf ortamının fiziksel düzenini sağlamasını, öğretim faaliyetlerini sınıfın fiziksel olanaklarına göre planlamasını, sınıf içi iletişimi düzenlemesini kısacası, sınıfta eğitim öğretim etkinlikleri için olumlu iklimin yaratılmasını içerir (Karaçalı, 2006). Sınıf yönetiminde fiziksel şartlar ve disiplinler sağlandıktan sonra öğretmen, öğretimde öğrencilerin kendilerini hiçbir baskı ya da engel olmadan ifade edebilecekleri ortamın sağlanmasında düzenlemeler yapmalıdır. Yani güven ortamında öğrencinin düşünce, fikir ya da yaşayışlarını kolayca ifade edebilecekleri bir sınıf olması gerekir. Schwartz'ın (2007), “*İfade özgürlüğünün olmadığı bir hayat bir anlamda fakirleşmiştir.*” sözü de sınıf ortamlarının demokratik olmasının önemine örnek olarak gösterilebilir.

1.2.5. İhtilafli Konularda Öğretmen Yeterliliği

Türkiye’de Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinde öğretmen adayları branş dersleri yanında eğitim alanında verilen farklı dersler aracılığıyla öğretmenlik mesleğine hazırlanmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarında öğrenciler Tarih ve Coğrafya ile ilgili farklı dersler yanında Siyaset Bilimi, Temel Hukuk, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Sosyoloji gibi derslerle yeni Sosyal Bilgiler programlarını yürütecek niteliklerde yetiştirilmeye çalışılmaktadır (Aktekin, 2010). Nitelikli öğretmen yetiştirmeye çalışan program, sosyal bilgiler dersinde yer alabilecek bütün konulara, durumlara hâkim olan öğretmenler yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla yetiştirilen öğretmenler sosyal bilgiler dersindeki ihtilafli konularda da yeterli düzeyde olmalıdır. Bu yaklaşımla farklı yorumların olduğu şu düşüncelere göz atmalıyız.

Eğitim- öğretimin planlaması, sınıf yönetiminin sağlanması, derslerin düzenli bir şekilde işlenmesi, demokratik sınıf ortamının oluşması ve demokratik niteliklerin öğrenciye kazandırılması, tartışma konularının belirlenmesi ve işlenmesi, tartışma ortamına öğrencilerin katılımı vb. birçok konuda öğretmenin sorumluluğu vardır. Bu sorumlulukları yerine getirebilmesi için öğretmenin yeterli bilgi ve beceriye sahip olması gerekir bunun için ise hizmet öncesinde diğer konularda olduğu gibi tartışma konusunda da eğitim görmesi gerekmektedir (Avaroğulları, 2015). Yeterli bilgi beceriye sahip olan öğretmenlerin her türlü konuda öğrencilerine destek olması ve öğrenciye iyi bir model olması beklenir. Model olma durumunu ise Başar (1999: 62); “*Öğretmen, her davranışı ile öğrenciye model olmalıdır, ilköğrenim yıllarından başlayarak çocuklar, giyiminden yürüyüşüne, konuşmasına kadar her davranışında öğretmeni örnek almaya yatkındırlar. Bu, öğretmen için, sürekli özen gerektiren yorucu bir durum olsa*

bile, öğrenci davranışını değiştirmenin etkili bir yolu olarak, sürekli kullanılmalıdır.” şeklinde ifade etmiştir. Tartışmalı konuların derste işlenmesi kolay olmadığı ve nasıl yaklaşılması gerektiği bilinmediği için Yeşil'e (2004) göre; Bu süreçte en önemli görev öğretmenlere düşer. Öğretmenler öğrencilerine bu konuda iyi örnek olmalıdırlar. Bu bağlamda iyi bir model olan öğretmeni Çelik (2011) şu şekilde tanımlamaktadır; nitelikli öğretmen, farklılıkların farkında, farklılığın olmasına izin verir, öğrencilerin farklılıklarını bir zenginlik olarak görür, kınamaz, yargılamaz ve kızmaz. Dolayısıyla böyle öğretmenlerin yanında yetişen öğrencilerde demokratik insan tutumu oluşur ve yaşamın içindeki farklılıkları destekler, farklı bakış açılarından rahatsız olmaz.

1.2.6. İhtilafli Konularda Öğrenci Yeterliği

Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğeler; beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır. Programda yer alan ve gelişmiş ülkelerin programlarında da benzerlerine rastlayabileceğimiz başlıca becerileri şöyle sıralayabiliriz: Eleştirel Düşünme Becerisi, Yaratıcı Düşünme Becerisi, İletişim Becerisi, Araştırma Becerisi, Problem Çözme Becerisi, Karar Verme Becerisi, Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi, Gözlem Becerisi, Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi, Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi, Sosyal Katılım Becerisi, Empati Becerisi. Bu becerilerle paralel kavram ve değerlere de değinen yeni programlar, bilginin öğrencinin kendisi tarafından yapılandırılmasını savunan yapılandırmacı (constructivist) anlayışa dayanmaktadır. Bu yaklaşım karar verici olarak öğrencilerin yetiştirilmesinde bilginin, bir amaç olarak değil, bir problemin çözümünde araç olarak edinilmesini sağlamayı hedeflemektedir (Smart, Aytekin, Harnett, & Öztürk, 2009, s: 7). Sosyal Bilgiler Programında edindirilmeye çalışılan Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme, Problem Çözme, Sosyal Katılım, Araştırma Yapabilme, Empati Kurma, İletişim Becerisi tartışmaya katılacak öğrencinin nitelikleri arasında olması gerekir. Bir öğrenci duruma/olaya eleştirel yaklaşabilmeli ki farklı olanı bulsun, çelişkili duruma yeni bir fikir getirmeli ki problemi çözebilsin, çelişkiyi ortama koyabilmeli ki tartışma ortamı oluşabilsin. Sosyal bilgilerin edindirmeye çalıştığı becerilerin yanında öğrencinin yetiştiği, yaşadığı toplumun özelliklerini taşıması kimi konuların tartışılmasını zorlaştırabilir. Oulton vd, (2004) bu tutuma karşı öğretmenlerin uygulama başlangıcında öğrencilerin açık hale getirilmesi gerektiğini savunur. Böylece öğrenciler potansiyel önyargının farkında olurlar. Ancak 1996'nın Eğitim Hareketinin daha önce tartışılan kısıtlamaları göz önüne alındığında, öğretmenlerin nasıl devam etmesi gerektiği tam açık değildir (Cotton, 2006). Bu belirsizliklerden biri de öğrencinin konu hakkında ne kadar bilgiye sahip olduğunu ve konuya karşı tutumunun da bilinmesidir. Öğrencinin konun hakkında bilgisiz olması ve ilgisizliği tartışma ortamının verimsizleştirilecektir. Bu nedenle öğrencinin konulara karşı ilgili ve hazır olması gerekmektedir. Ayrıca ilköğretim ve lise seviyesindeki öğrenciler için, öğretmenlerinin onlarla rahat olması ve sınıftaki bu tarz tartışmaları yürütebilmeleri için daha iyi hazırlanmış olmalarının fayda sağlayacağını umuyoruz (Washington & Humpries, 2011).

1.2.7. İhtilafli Konuların İşlenişini Engellenen Etmenler

İhtilafli konuların ele alınmasında birçok durum buna engel olmaktadır. Örnek olarak muhafazakâr bir çevrede yetişmiş bir öğrenci inancının etkisiyle tartışma konusuna çekingen yaklaşabilir. Yine tartışmaya açık olmayan bir toplumda konuların direk olarak kabulü varken bu konular üzerine ayrı bir düşünce ele alınmamaktadır.

Ülkemizde insana özgü olan özgür bir şekilde tartışabilmek ve bir tartışma kültürü sergilemek, maalesef aileden okula ve toplumun tüm kesimlerine değin hâlâ çözülemeyen bir meseledir. Gerek okullarda gerekse sosyal hayatın diğer alanlarında bu demokratik eylem yeterince etkili olarak kullanılamamaktadır. Bu olumsuzluğun birey, toplum ve kültür kaynaklı birçok nedeni bulunmaktadır (Kaya, 2010) Bu durumlara bağlı olarak toplumun aynası olan okullarda da tartışmalı konularla öğretiminde karşılaşılan güçlükler Avaroğulları (2015) tarafından; eğitimin sınav odaklı olması, yanlış anlaşılma korkusu, okul idaresinin tepkisi, öğretmenin tartışılan konuda yetersizliği, öğrencilerin tartışmayı gereğinden fazla abartması, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, bulunulan yerin örf ve adetleri, soruşturma açılması korkusu, öğrenci velilerinin tepkisi, öğrencilerin tepkisi, programın yoğunluğu, öğrencileri yanlış yönlendirme korkusu, öğrencilerin tartışmayı sınıf dışına taşıma ihtimali, tartışmayı yönetmemek olarak belirtilmiştir.

1.3. Ders Kitaplarında İhtilafli Konular

Ders kitapları mevcut okulların hepsinde yer almaktadır. Konuların düzenli bir şekilde işlenmesini sağlama, öğrencinin elinde kaynak olarak bulunması, kolay bir şekilde bulunabilen bir materyal olması ders kitaplarının eğitim- öğretim ortamında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Tartışma olanaklarını sağlamada, sınıf içinde öğrencilerin en fazla kullandığı öğretim materyali olan ders kitapları önemli bir konuma sahiptir. Ders kitaplarının fonksiyonu, çocuklara büyüklerinin onların bilmelerini istedikleri şeyleri söylemek ve insan bilgi ve kültürünün onaylanmış bir versiyonunu her bir öğrenci kuşağına sunmaktır (Kaya, 2010). Türk Eğitim Sistemindeki ders kitapları da devletin amaçlarına, ilkelerine ve değerlere göre düzenlenmiştir. Bu gibi durumlar bazı olgu ve olayların eleştirilmesini, farklı bakılmasını, yaklaşılmasını zorlaştırabilir. Bu da tartışmalı konuların verimsiz işlenmesine ya da işlenememesine neden olabilir. Ders kitapları eleştiriye ya da yeni yaklaşımlara açık olmalıdır. Aynı zamanda ders kitapları din, kültür, yaşam vb. farklılıklara açık; toplumunun tamamını kapsayacak şekilde oluşturulmalıdır. Öğrencinin gelişimsel özelliklerini de dikkate alınmalıdır. Bu niteliklerle oluşturulan ders kitapları tartışmalı konuların ele alınış yolunu açacak dersin işlenişini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle ders kitapları, bütün öğrencilerin ilgi alanları ve zihinsel gelişimlerinin farklı olduğu gerçeği göz ardı edilmeden, okul türlerine ve bölgesel özelliklere göre çeşitlendirilmelidir (Gülersoy, 2013).

1.3.1.Sosyal Bilgiler Dersinde Aile Konusunun Önemi ve Gerekliliği

1.3.2. Aile nedir?

Tarih, sosyoloji, ekonomi, coğrafya vb. birçok bilimin konusunda yer alan aile konusu farklı biçimlerde yorumlanmış, tanımlanmıştır. Bu tanımlardan kısaca söz edecek olursak; aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur (Yapıcı, 2010) olarak açıklamıştır. Yine Tezcan (1985) aile, yer yüze ve samimî ilişkilerin en güçlü olduğu birincil gruplardandır. Bu sebeple, bireyin tutum ve değerlerinin oluşumunda birincil etkileşimi sağlaması yönünden ayrı bir öneme sahiptir. Onun temel kurumlar arasında yer almasının sebeplerinden birisi de budur. Bu tanım ve açıklamalara bakarak; toplumun özelliklerini taşıması, onun devamlılığını sürdürmesi ve kendisi de toplumun birimi olması sebebiyle aileyi şöyle tanımlayabiliriz: toplumun en küçük yapısıdır.

1.3.3. Ailenin eğitim- öğretimde önemi

Ailenin toplum açısından birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevleriyle ve tanımlarına da bakılarak ailenin toplumun açısından önemi anlaşılabilir. Aile toplumunun devamlılığını sağladığı ve toplumunun değerlerini koruduğu için "AİLE" konusunun önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Ailenin koruma, yetiştirme, eğitim vb. birçok işlevi olmasına karşın, kişinin hayatı için büyük önem taşıyan eğitim- öğretim konusu üzerinde duracak olursak; Çelenk (2003) öğrencinin okul başarısında ailenin önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

"1. Eğitim açısından destekleyici bir tutum içinde bulunan ailelerden gelen çocukların okul başarıları daha yüksektir.

2. Aile bakım, şefkat ve korumasının okul başarısının yükselmesinde önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

3. Koruyucu aile yanında kalan çocukların, eğer uygun şefkat ve kurumu sağlandığı takdirde başarılarının yüksek olduğu görülmüştür.

4. Okul ile ortak program üzerinde görüş birliği sağlayarak düzenli iletişim içinde bulunan, bu ortak anlayış içinde çocuğuna eğitim desteği sağlayan velilerin çocuklarının okul başarılarının daha da yüksek olduğu anlaşılmaktadır."

Yine bu düşünceyi destekler biçimde Tezcan (1985); Eğitimin İşlevi: Çocuğun örgün eğitimini devlet üzerine almıştır. Okula giriş yaşı düşmüş, çıkış yaşı ise yükselmiştir. Bu sebeple okul, bireyin hayatının büyük bir kısmını doldurmaktadır. Yeni tip aile eskiye oranla eğitim konusunda daha ilgili ve bilgilidir. Öğretmenle yakın işbirliği ile ana babalar kendilerine düşen görevi yerine getirebilirler, şeklinde ailenin eğitimsel işlevini açıklamıştır. Ailenin bu işlevi Keçeli ve Kaysılı'ya (2008) göre ise: Ülkemizde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubunun anne ve babalarıyla yapılan bir başka araştırmada, ailenin eğitime katılım düzeylerinin çocukların psiko-sosyal gelişimleri açısından bir farklılaşma yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Ailelerin evde ve okulda çeşitli etkinlikleri sürdürmesine ilişkin davranışlarının, az ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırmada ailelerde yaygın olan "öğrenmenin okulda ve öğretmenin sorumluluğunda gerçekleşmesi gerektiği" anlayışının, ev temelli katılım anlayışının yetersiz kalmasında temel etken olduğu düşünülmektedir. Okul ve ailenin işbirliğine dayalı katılımın ise ağırlıklı olarak, ailenin çocuğun gelişimi ve uyumu ile ilgili çeşitli konularda öğretmenden bilgi alması ve öğretmeni bilgilendirmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ortaokullarda okutulan 5, 6, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 8. sınıflarda okutulan TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan aile kavramının ihtilafı konular bağlamında anlatım özelliklerini ve kullanım sıklığını belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?
2. Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?
3. Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?
4. Ortaokul 8. sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında; araştırmanın deseni, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları, veri toplama araçları ve verilerin analizi kısımlarından oluşmaktadır.

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Bu teknik yazılı veya görsel dokümanların derinlemesine çalışılmasına yardımcı olan etkin bir tekniktir (Ary, Razevieh & Sorensen, 2006; Frankel & Wallen, 2000; Patton, 2002).

2.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın kapsamı 2015-2016 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5, 6, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 8. sınıflarda okutulan TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan ihtilafı konular oluşturmaktadır. Sosyal bilgiler eğitiminde ihtilafı konuların çokluğundan dolayı aile konusu ile sınırlandırılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda okutulan 5. 6. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ve TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında içerisinde yer alan aile konusunu içeren kazanımlar verilerin toplanmasında kaynak oluşturmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analiz edilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. TC. Milli Eğitim Bakanlığına ait ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ve TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı içerisinde yer alan aile kavramları ayrı ayrı analiz edilmiştir. İçerik analizinde asıl amaç, toplanan verileri açıklamaktır. Çeşitli tanımları olan içerik analizi, kısaca metnin kendi bağlamı içinde nitel özelliklerinin nicel olarak yorumlanmasıdır (Gür, 2011; Gür, 2013) Betimsel bir şekilde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analiziyle daha derin bir şekilde incelenir (Yıldırım & Şimşek, 2006). Ders kitaplarının içerisindeki yer alan ve tasnifi yapılan analizlerin incelenmesi ve yorumlanmasında geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması, frekansların hesaplanması, kategorilerin oluşturulması aşamalarına dikkat edilmiştir. İçerik analizinin adlandırma ve kategori oluşturma aşamasında; ders kitapları ünite ünite dikkatlice incelenmiş ve aile konusunun kitaplarda anlatımı, tekrarlanma sıklıkları ve yüzdeleri hesaplanmış ve bu bilgilere dayalı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasında görüş birliğine varılmasına dikkat edilmiştir. Araştırmacılar tarafından analizi yapılan kitaplar; konunun işleniş özelliğine göre analiz edilmiştir. Ünitelerde geçen aile kavramları ile ilgili her bir araştırmacı genel bir değerlendir yapmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu kısmında 5-6-7. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabı ile 8. sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında aile kavramına yönelik ihtilafı konuların analiz sonuçları yer almaktadır. Analizler sınıf düzeyinde ayrı ayrı tablolar halinde verilmiştir. Aşağıda Tablo 2'de Soru 1'e ait analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Soru 1. Ortaokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?

Tablo 2. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramına yönelik analiz sonuçları

Ünite Adı	Frekans	Yüzde (%)
1.Ünite: Haklarımı Öğreniyorum	31	58
2.Ünite: Adım Adım Türkiye	5	10
3. Ünite: Bölgemizi Tanıyalım	1	2
4. Ünite: Ürettiklerimiz	4	8
5. Ünite: Gerçekleşen Düşler	3	6
6. Ünite: Toplum İçin Çalışanlar	7	13
7.Ünite: Bir Ülke Bir Bayrak	2	3
8.Ünite: Hepimizin Dünyası	0	0

5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabını incelediğimizde yedi ünite de “*aile*” konusu üzerinde durulduğu görülmektedir.

Sayfa 12’deki “1. Ünite: Haklarımı Öğreniyorum” başlığı altında yer alan kavramlar arasında “*aile*” kavramına yer verilmiştir.

Sayfa 14’te “*Biz Bu Toplumun Bir Üyesiyiz*” konusunda “*aile*” kavramının tanımı uygun görsellerle desteklenmiş ve konuşma havası içerisinde şu şekilde ele alınmıştır:

“*İşte benim ailem: annem, babam, iki kardeşim ve ben. Biz toplumun en küçük grup ve kurumuyuz, kocaman bir sevgiyle birbirimize bağlıyız. Aile üyelerimiz arasında sıkı bir iş birliği, dayanışma ve anlayış var. Hepimiz birbirimize yardımcı oluruz. Ailemizde herkesin bir rolü var. Evdeki işler bu rollere uygun olarak paylaşılır ve yapılır.*” (Başol vd., 2014, s: 14). Bu metinde aynı zamanda ailenin tanımının dışında, ailenin işlevi üzerinde de durulmuştur. Yine sayfa 14’te soru-cevap yöntemi ile aile hakkında bazı bilgiler yer almıştır. Bu bilgiler arasında “*aile*”nin bir “*Kurum*”, “*Aile Üyeleri*”nin ise “*grup*” olduğu ifade edilmiştir.

Sayfa 18’de “*Rollerimiz*” konusunda bireylerin aile içerisindeki rollerine yer verilmiştir. Yine uygun görseller ve soru-cevap yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin bu konu ile ailedeki rollerini bilmeleri ve bu doğrultuda aile içinde yerlerini edinmeleri desteklenmiştir.

Sayfa 22’de “*Haklarımız ve Sorumluluklarımız Var*” başlığı altında uygun görsellerle desteklenmiş bir metin ile bir bireyin aile içerisindeki hak ve sorumlulukları açıkça ifade edilmiş ve uygun sorularla konu öğrenciyi konuya çekmeye çalışılmıştır. Yine konu önce ele alınan konularla bağ kurularak işlenmiştir. “*...Bu paylaşım yapılırken herkese aile içindeki rolüne göre görev verilir. Bizim de aile içinde yerine getirmemiz gereken görevlerimiz yani sorumluluklarımız vardır...*” (Başol vd., 2014, s: 22).

Sayfa 26’da “*Çocuk Haklarına Yolculuk*” başlığı altında aile ile ilgili tanıma, çocukların nasıl bir ailede yetişmesi gerektiğine ve topluma iyi birer birey olmaları için neler yapılması gerektiğine değinilmiştir. Bu konuda insanın temel hak ve özgürlüklerden ve çocukların aile içerisindeki genel durumları üzerinde durulmuş ve çocuk haklarından bahsedilmiştir. Yine konu gerekli kaynaklardan yararlanılmış konu görsel ve yazılı materyallerce desteklenmiştir.

Sayfa 33’teki “2. Ünite: Adım Adım Türkiye” ünitesinde sayfa 38’deki “*Zengin Kültürümüz*” konu başlığı altında yer alan “*kavramlar*” arasında yine “*Aile*” kavramına yer verilmiştir. Burada bayramlarımızın kültürümüzdeki yeri anlatılırken aile-kültür ilişkisine değinilmiştir.

Sayfa 46-47’de “*Eşit Vatandaşlık: Halkçılık*” alt konusunda aile ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “*Medeni Kanun ile*

- *Aile hukukunda kadın erkek eşitliği sağlandı,*
- *Resmî nikâh ve tek eşle evlilik esası getirildi,*
- *Boşanma hakkı kadına da tanındı,*
- *Mirasta kadın ve erkeğin eşit pay alması sağlandı.*” (Başol vd., 2014, s: 46).

Bu konuda kanuna göre Türkiye Cumhuriyetinin aile yapısı ve ailede kadının ve erkeğin durumu hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Aynı zamanda konuda Şapka Kanunu'ndan hemen önce Atatürk'ün Kastamonu'da yaptığı konuşma ile yine aile yaşamına yer veren şu konuşması yer almıştır: “...Uygarım diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, aile yaşamı ile yaşayış tarzı ile uygar olduğunu göstermek zorunluluğundadır. ...Uygar ve uluslararası kıyafet bizim çok cevherli milletimiz için lâıyk bir kıyafettir.” (Başol vd., 2014, s: 47).

Sayfa 57'deki “3. Ünite: Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinde sayfa 71'deki “Doğa ve İnsan” konu başlığı altında “Aile” kavramına yer verilmiştir. Burada insan ve doğa arasındaki ilişkiyi anlatırken şu sözle aileden bahsedil edilmiştir: “... Örneğin sanayileşmiş bir ülkede yaşayan dört kişilik bir ailenin bir yılda ürettiği çöp miktarı bir tonu geçer. Bu çöplerin büyük bir miktarı toprağa ve suya karışır. Bu çöpler sadece doğal çevreyi değil doğal kaynakları da kirletir. Doğal kaynakların kirlenmesini önlemek için çeşitli tedbirler alınabilir. Cam, kağıt, plastik gibi çöplerin geri dönüşümü sağlanır. Çöplerin doğal kaynaklara karışması önenebilir.” (Başol vd., 2014, s. 71).

Sayfa 81'deki “4. Ünite: Ürettiklerimiz” ünitesinde sayfa 82'deki “Bölgelerimizde Ekonomik Faaliyetler” konu başlığı altında “Aile” kavramının geçtiği alt başlıklar şunlardır:

- İç Anadolu Bölgesi (s.83)
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi (s.88)
- Doğu Anadolu Bölgesi (s.90)
- Marmara Bölgesi (s.94).

Bu konularda ailelerin geçim kaynakları hakkında, iş imkânları üzerinde durulmuştur. Örneğin Marmara Bölgesi anlatılırken aileden şu şekilde söz edilmiştir: “Ben Edirne'de yaşayan bir ziraat mühendisiyim. Ailem yıllardır çiftçilik yaparak geçimini sağlıyor. Bu durum benimde meslek seçiminde de etkili olmuştur...” (Başol vd., 2014, s. 94).

Sayfa 105'teki “5.Ünite: Gerçekleşen Düşler” ünitesinde “Aile” kavramının geçtiği konular şunlardır: “Teknolojiyle Gelen Değişim (s.108)” konu başlığı altında yer alan “Bilgisayar Bağımlısı Gençler Dünyaya Küsüyor (s.111)” adlı metinde bilgisayarın çocuklar üzerindeki olumsuz yönleri anlatılmış bu durum karşısında ailelerin yaklaşımı üzerinde durulmuştur. “Alıyorum, Okuyorum, Öğreniyorum (s.116)” adlı konuda bir çocuğun mektubunda aile kavramına yer verilmektedir ve yine “Kendimi Değerlendiriyorum (s.123)” aile kavramı kullanılmıştır.

Sayfa 125'teki “6. Ünite: Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde “Aile” kavramının kullanıldığı konu başlıkları da şu şekildedir: “Bize Hizmet Edenler (s.126-127-130)” bu konuda kurumlar hakkında bilgi verirken aileden aynı zamanda aile için kurulan kurumlardan da söz edilmiştir. “Elimizden Tutanlar (s.133)” konusunda ise “LÖSEV” den minik Muharrem'e destek” gazete haberinde aile kavramına yer verilmiştir yine “Kendimi Değerlendiriyorum (s.143)” bölümünde Ç. kısmındaki gazete haberine aile kavramı üzerinde durulmuş buradaki bilgiye göre soruların çözülmesi istenmiştir.

Sayfa 145'te “7. Ünite: Bir Ülke Bir Bayrak” ünite başlığı altında yer alan “Yasalar Bizim İçin Var (s.146)” adlı konuda çocukların okula gönderilip gönderilmemesinde ailelerin tutumundan bahsedilmiştir. Konu işlenirken yine gerekli görsel yazılı kaynaklar kullanılmıştır.

Soru 2. Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?

Tablo 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Aile Kavramına Yönelik Analiz Sonuçları

Ünite Adı	Frekans	Yüzde (%)
1.Ünite: Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	0	0
1.Ünite: Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	0	0
3. Ünite: İpek Yolunda Türk'ler	11	50
4. Ünite: Ülkemizin Kaynakları	1	4
5. Ünite: Ülkemiz Ve Dünya	0	0
6.Ünite: Demokrasinin Serüveni	5	23
7. Ünite: Elektronik Yüzyıl	5	23

5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabını incelendiğinde dört ünite de “Aile” konusu üzerinde durulduğu görülmektedir.

Sayfa 60'taki “3. Ünite: İpek Yolu'nda Türkler” ünitesinde 63.sayfada yer alan “Anayurttan Anadolu'ya” adlı konuda boylar halinde yaşayan Türklerdeki aile yapısı, aileye verilen önem, görsel materyallerden yararlanılarak ve eski Türklerdeki insanların ağızından bu konular anlatılarak konulara farklı bir bakış açısı ile yaklaşmış ve anlatım zenginleştirilmiştir.

78. sayfadaki “İslamiyet'in Doğuşu ve Yayılışı” konu başlığı altında İslamiyet öncesi yarım adasında yaşayıştan bahsedilirken aile yapısına da şu şekilde değinilmiştir: “...insanlar kendi yaptıkları putlara tapıyorlardı. Komşuluğa önem verilmiyor, kadın değersiz görülüyor, kız çocuklar aile içinde dışlanıyordu.” (Komisyon, 2014, s. 78). Yine sayfa 81'de bu konu başlığın altında dört halefe sonrası Emeviler ve Abbasi döneminde halifeliğin ailelerin eline geçtiği ifade edilmektedir..

84. sayfadaki “İlk Türk İslam Devletleri” konu başlığı altında yer alan “Karahanlılar (840-1212)” ile ilgili metinde de aile içinde çıkan huzursuzluklar sebebiyle çıkan taht kavgaları sonucu devletin yıkıldığından bahsedilmiştir. Bu konu ile eski devlet yönetiminde ailenin etkileri üzerinde durulduğu görülmektedir ve bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “...İslamiyet'i kısa sürede benimseyen Karahanlılar, ülkelerini güçlü bir devlet haline getirdiler. Ancak hükümdar ailesi içinde başlayan taht mücadelesi sonucu, devlet zayıflayarak Doğu ve Batı Karahanlı Devleti ikiye ayrıldı ve bir süre sonra yıkıldı.” (Komisyon, 2014a, s. 84).

Sayfa 91'deki “Kültürümüzün Yaşayan Değerleri: Kutlamalar” adlı konuda Soru-Cevap yöntemi ile eski Türklerdeki aile kurma, düğün törenleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu şekilde eski Türk Kültüründe evlilik sırasında kız ve erkek ailelerinin nasıl bir şekilde yaklaşımla evliliğe destek olduğu üzerinde durulduğu görülmektedir. “... Damat adayının ailesi kız tarafına at ve elbise verirdi. Düğünde ise yerinde getirilmesi gereken bazı adetler vardı ki bunların başında düğün yemeği geliyordu. Düğün sırasında para saçılıyordu. Bol bol hediye alınıp veriliyordu. Evlenecek kızın çeyizi için aileler de sefer oluyordu. Gelin süslenerek başına taç takılıyordu. Gelin giderken yabancılara görünmemesi için yüzüne duvak örtülüyordu. Gelin, damadın evine atla gönderiliyordu.” (Komisyon, 2014a, s. 91).

Sayfa 100'de “4. Ünite: Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer alan “Doğal Kaynaklar ve Ekonomi (s.102)” konusunun alt başlığı olan “Ormanlarımız (s.110-111)” metninde ormanın yaşamımızdaki yeri ve ailelerin geçim kaynağında etkilerinden söz edilmiştir. “... Artvin Orman Bölge Müdürlüğü, % 56'sı ormanlarla kaplı Artvin'in arıcılık için elverişli olduğunu, il genelinde 1700 ailenin arıcılıkla uğraştığını belirtti.” (Komisyon, 2014a, s. 111).

Sayfa 148'de “6. Ünite: Demokrasinin Serüveni” ünitesinde; “Temel Hak ve Özgürlüklerimiz (s.156)” konusunda yer alan “Düşünce Özgürlüğü (s.159)” metninde; “Belgelerin Dili (s.160)” konusunda yer alan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (s.164)” ve “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (s.165)” metninde “Aile” hayatının gizliliği üzerinde durulmuştur. Sayfa 166'daki “Dünden Bugüne Türk Kadını” konusunda ve alt başlığı olan “Türk Kadınının Çalışma Hayatındaki Yeri (168)” metninde Cumhuriyet sonrası Türk kadınının “Aile” ve toplumsal yaşamdaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Bu konularda ailenin hayatının gizliliği ve ailenin üyesi olan kadının toplumsal yaşamındaki yeri anlatılırken belgelere dayandırılarak konu anlatılmış ve bu anlatılar görsel ve yazılı olarak gösterilmiştir. Bu şekilde öğrencilerin aile yaşayışını ve kadının toplumsal yaşamındaki yerini öğrenmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Sayfa 172'de “7. Ünite: Elektronik Yüzyıl” ünitesinde yer alan “sağlık için dayanışma (s.180)” konusunda “Aile” kavramına yer verilmiş ve gazete haberinde organ naklinde aile hekimin başarısından söz edilmiş haber kısa şöyledir: “Trabzon'da görev yapan aile hekimi, karaciğer yetmezliği çeken hastasının yaşadıklarından etkilenip, gönüllü olarak organ bağış kampanyası başlattı...” (Komisyon, 2014a, s. 180). Yine konunun öğretimi sırasında konu sorularla desteklenmiştir.

Soru 3. Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?

Tablo 4. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kavramına yönelik analiz sonuçları

Ünite Adı	Frekans	Yüzde (%)
1.Ünite: İletişim ve İnsan İlişkileri	4	20
2. Ünite Ülkemizde Nüfus	6	27

3. Ünite Türk Tarihinde Yolculuk	3	14
4. Ünite Zaman İçinde Bilim	1	4
5. Ünite Ekonomi ve Sosyal Hayat	6	27
6. Ünite Yaşayan Demokrasi	1	4
7. Ünite Ülkeler Arası Köprüler	1	4

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabını incelediğimizde yedi ünite “Aile” konusu üzerinde durulduğu görülmektedir.

Sayfa 12’deki “1. Ünite: İletişim ve İnsan İlişkileri” başlığı altında yer alan “Özgür Basın Demokrasinin Temelidir (s.22)”, “Herkes Haberleşme Özgürlüğüne Sahiptir (s.25)” konularının içeriğinde 24-27. sayfalarda “aile” kavramına yer verilmiştir. Bu konularda aile yaşamının gizliliği konusu üzerinde durulmuş ve belge, kanunlara dayandırılarak konu işlenmiştir.

Sayfa 32’teki “2. Ünite: Ülkemizde Nüfus” ünitesinde sayfa 44’teki “Göçün Neden ve Sonuçları” konu başlığı altında aile ile ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Burada göç etmenin aile ve aile bireylerine hem ekonomik hem sosyal hem de kültürel yönden etki ettiğine değinilmektedir. Diğer konuların anlatımında olduğu gibi yine öğrencilerin dikkatini çekmek için çeşitli görsellere yer verilmiş ve yine soru-cevap yöntemine başvurulmuştur.

Sayfa 52’deki “3. Ünite: Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde “Aile” kavramına yer veren konu başlıkları ise şu şekildedir:

- *Beylikten Devlete: Osmanlının Kuruluşu (s.62)*
- *Karaların ve Denizlerin Hâkimi Osmanlı (s.68)*

Bu başlıklar altında Osmanlı Devletindeki orduda Hristiyan aile çocuklarının nasıl yer edindiklerini, nasıl adlandırıldıklarında bahsedilmiştir: “*Kapıkulu Askerleri: Osmanlı Devleti, Rumeli’de fetihlere başlayınca sürekli olarak savaşa hazır bir orduya ihtiyaç duydu. Hristiyan ailelerden ve esirlerinden toplanan çocuk ve gençler önce yetiştirilmek üzere Türk ailelerine verildi. Daha sonra Acemi Ocağına alınan ve burada eğitim gören askerler oradan da Yeniçeri Ocağına geçerlerdi. Yeniçeri Ocağı Kapıkulu askerlerinin en saygın ocağı olup savaşlarda padişahın yanında bulunurlardı. Bu ocaklar dışında silah yapımı ile uğraşan Cebeci Ocağı, top yapımı ve kullanımı görevini üstlenen Topçu Ocağı ve Kapıkulu Süvarileri (atlı askerler) Kapıkulu Askerlerini meydana getirirdi.*” (Komisyon, 2014b, s.72).

Sayfa 96’daki “4. Ünite: Zaman İçinde Bilim” ünitesinde “Aile” kavramına yer veren konu başlığı: “*Bilimsel Birikim Nasıl Oluşturdu? (s.108)*”. Bu konuda coğrafi keşifler sonrasında ailelerin etkileme ve etkilenmeleri şu şekilde ifade edilmiştir: “*Avrupalı devletler keşfettikleri yerleri egemenlikleri altına alarak sömürge imparatorlukları kurdular. Buralardan bol miktarda altın, gümüş gibi değerli madenler ve çeşitli ham maddeler Avrupa’ya taşındı ve böylece sermaye arttı. Keşifleri destekleyen Avrupa’nın denizci ülkeleri kısa sürede zenginleşti. Zenginleşen ailelerin, kültür ve sanat hareketlerini desteklemeleri Rönesans’ın başlamasında etkili oldu.*” (Komisyon, 2014b, s. 108).

Sayfa 116’daki “5. Ünite: Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde “Aile” Kavramına yer veren konu başlıkları şu şekildedir:

- “*Sosyal Yaşamda Vakıflar (s.130)*” - Sayfa: 132
- “*Nasıl Eğitim Gördüler? (s.134)*” - Sayfa: 135

Bu iki konuda vakıfların önemi üzerinde durulmuş ve vakıfların eğitime katkılarına anlatılırken aile kavramlarına yer verilmiştir.

- “*Mesleğimi Nasıl Seçerim? (s.138)*” - Sayfa 139

Bu konuda ise meslek seçiminde ailenin etkilerinden söz edilmiştir: “*...Yeteneklerime uymayan, ilgimi çekmeyen bir mesleği ailem istiyor, diye seçmem doğru olmaz. Zaten ailem de bana “Kesinlikle bizim istediğimiz mesleği seçeceksin!” diye baskı yapmıyor...*” (Komisyon, 2014a, s. 139).

Sayfa 144’teki “6. Ünite: Yaşayan Demokrasi” ünitesinde “Aile” kavramına yer veren konu başlığı: “*Yönetimin Özü (s.148)*” sayfa 150’deki “*artık çocuklar aile ortamında büyüyecek*” gazete haberiyle konu desteklenmiştir. Gazete haberinde kimsesiz çocukların yaşadıkları yerlerin değişeceği hakkında bilgiler verilmiştir.

Sayfa 164'deki 164'teki "7. Ünite: Ülküler Arası Köprüler" ünitesinde "Aile" kavramına yer veren konu başlığı: "Küresel Sorunlara Küresel Çözümler (s.176)" başlığında aile kavramına şu şekilde yer verilmiştir. "...Çevre hakkının gerçekleşmesinde bireylere önemli görevler düşer. Sağlıklı bir çevreyi oluşturma ve korumadaki sorumluluk bilincinin geliştirilmesi, öncelikle aile ve okulda gerçekleştirilir..." (Komisyon, 2014b: 180).

Soru 4. Ortaokul 8. sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında aile kavramının anlatımı ve kullanım sıklığı nedir?

Tablo.5. 8. Sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında aile kavramına yönelik analiz sonuçları

Ünite Adı	Frekans	Yüzde (%)
1. Ünite: Bir Kahraman Doğuyor	12	38
2. Ünite: Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler	1	3
3. Ünite: Ya İstiklal Ya Ölüm	1	3
4. Ünite: Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar	14	44
5. Ünite: Atatürkçülük	3	9
6. Ünite: Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Ve Atatürk'ün Ölümü	1	3
7. Ünite: Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı Ve Sonrası	0	0

8. sınıf TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabını incelediğimizde altı ünite "Aile" kavramı üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Bu üniteler ve konu başlıkları şunlardır:

Sayfa 9: "1. Ünite: Bir Kahraman Doğuyor" 1. Konu: 19. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Devleti: Mustafa Kemal Atatürk'ün Doğumu, Ailesi ve Çocukluğu. Bu konuda Mustafa Kemal'in nasıl bir aile yapısı olduğundan ve hangi ortamda büyüdüğüne değinilmiş ve konu uygun görsellerden yararlanılarak anlatılmıştır. 2. Konu: Mustafa Kemal Atatürk'ün Öğrenim Hayatı (s.12) Mustafa Kemal'in öğrenim hayatında ailesinin etkileri üzerinde durulmuştur. Konu ile ilgili görsel materyaller, tarih çizelgeleri ve farklı sorular kullanılarak anlatım zenginleştirilmiştir. "Okul çağına gelen Mustafa'nın öğrenimine hangi okullarda başlayacağı konusu ailede küçük bir tartışmaya neden oldu. Ailesinde din adamlarının bulunmasıyla gururlanan Zübeyde Hanım, Mustafa'nın da onlar gibi olması gerektiğini düşünüyor ve bu nedenle dinî eğitim veren mahalle mektebine gitmesini istiyordu..." (Tüysüz, 2015, s. 12) konunun kısa bir bölümüdür. 4. Konu: Mustafa Kemal'in Şehirleri Mustafa Kemal'in yaşadığı ve hayatında önemli etkileri olan şehirler anlatılırken aile ilişkilerinden bahsedilmiştir. Genel olarak 1. Üniteye bakıldığında Türk Cumhuriyeti Devletinin aile yapısında etkileri olan Atatürk'ün nasıl bir aile ortamında yetiştiği hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Sayfa 23: "2. Ünite: Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler" 6. Konu: Türk Milletini İmha Planı: Sevr Antlaşması (s. 50). Konu da millî mücadelenin söz edilirken halkın nasıl bir yaklaşım sergilediği anlatılmış aile kavramına şu şekilde yer verilmiştir. "...Her yaştan binlerce kadın ve erkek, Meclis Hükümetinin emrine girmek için Ankara'ya geldi. Erkekler kurulmakta olan orduya katılıyor, köylü kadınlar cephane taşıyor, hâli vakti yerinde aile kızları yaralılara bakıyor ya da askere elbise dikiyordu..." (Akt. Tüysüz, 2015, s. 31).

Sayfa 53, "3. Ünite: Ya İstiklal ya Ölüm" 1. Konu: Doğu ve Güney Cepheleleri (Gürbüzler Ordusu). Bu konuda Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu'daki savaşılarından sonra anne-babasız kalan çocuklara (evlat edinme-aile ortamı sağlama) sahip çıkması onlara eğitim, bakım vs. konularında ilgilenmesi anlatılmıştır. 4. Konu: Dayanışma Günleri Tekâlif-i Milliye emirlerinde ailelerden alınan yardımlardan bahsedilmiştir.

2 ve 3. Ünitelere bakıldığında millî mücadeleye ailelerin nasıl katıldığı ve kimsesiz çocuklara nasıl destek olunduğu hakkında bilgiler verilmiştir.

Sayfa 81: "4. Ünite: Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar" 6. Konu: 3 Mart 1924 Tarihli Kanunlar: Halifeliğin kaldırılması (s.94) konusunda babam oğula geçen halifelik konusu içerisinde aile kavramına şu

şekilde yer verilmiştir: “1 Kasım 1922’de saltanat ve halifeliğin birbirinden ayrılması ve saltanatın kaldırılmasıyla son Osmanlı Sultanı Vahdettin’in elinde sadece halifelik makamı kalmıştı. Onun 17 Kasım 1922’de İngilizlere sığınarak yurt dışına çıkması üzerine de TBMM, Osmanlı ailesinden Abdülmecit Efendi’yi yeni halife olarak seçmişti.” (Tüysüz, 2015, s. 94). 9. Konu: *Hukuk İnkılâbı: Türk Medeni Kanunu’nun Kabulü* (s.103) konuda Medeni Kanun’un aile yapısına etkileri üzerinde durulmuştur. 19. Konu: *Soyadı Kanunu’nun Kabulü* (s.121) konuda Soyadı Kanunu ile unvanların kaldırılmasından ve aileler arasındaki statü farklılıklarının kaldırılmasından bahsedilmiştir. 20. Konu: *Atatürk ve Türk Kadını* (s.122) Kadın-erkek eşitliğinden bahsedilmiştir. Aile yapısındaki kadının yeri hakkında bilgiler verilmiştir.

Sayfa 135: “5. Ünite: *Atatürkçülük*” 6. Konu: *Halkçılık* (s.152) konusu Halkçılık ilkesine dayanarak toplumdaki bütün ailelerin eşitliğinden bahsedilmiştir. 8. Konu: *Laiklik* (s.158) konusunda ise Laiklik ve Medeni Kanun ile toplumun bütün fertlerinin ve ailelerinin eşit olduğu üzerinde durulmuştur.

4 ve 5. Ünitelere bakıldığında Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda etkili olan ilke ve yeniliklerin Türk aile yapısı üzerindeki etkileri hakkında önemli bilgilerin işlendiği görülmektedir.

Sayfa 177: “6. Ünite: *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü*” 1. Konu: *Türk Dış Politikası: Yabancı Okullar Sorunu* (s.179) konusunda aile kavramı şu şekilde yer verildiği görülmektedir: “Osmanlı topraklarında Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanından sonra yabancı devletler tarafından açılan okullar devletin kontrol ve denetiminden uzak biçimde tam bir serbestlik içinde çalışıyordu. Bu okullara Türk ve Müslüman ailelerin çocukları da devam ediyordu...” (Tüysüz, 2015, s. 179).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ VE ÖNERİLER

5, 6, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ve 8. sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarına baktığımızda kitaplar çocukların kullanabileceği şekilde tasarlanması ve yine öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuş gerekli yazılı, görsel vb. kaynaklarla desteklenmesi amaçlanmıştır. Yine ders kitapları milli eğitimin ve sosyal bilgilerinin genel amaçları ilke alınarak; öğretmene derste yardımcı olacak biçimde hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu nitelikler dâhilinde oluşturulan kitaplarda toplumu ilgilendiren güncel, tartışmalı konulara da yer verilmiştir.

Ders kitaplarının bütün bölgelerde ve okullarda aynı olması, kültürel, ekonomik, sosyal çeşitliliğin görülmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple; ders kitapları, bütün öğrencilerin ilgi alanları ve zihinsel gelişimlerinin farklı olduğu gerçeği göz ardı edilmeden, okul türlerine ve bölgesel özelliklere göre çeşitlendirilmelidir (Gülersoy, 2013). Ders kitaplarının tüm öğrencilere hitap etmesi derse katılımı arttıracak bu doğrultuda eğitim-öğretim daha verimli olabilecektir.

Eğitim sisteminin bir ideoloji etrafında şekillenmesi bu ideolojiye mensup olmayan kesimlerin ötekileştirilmesine ve kendisini sistemin dışında hissetmesine yol açmakta, bu durum da toplumsal barış adına telafisi zor olumsuzluklara yol açabilmektedir (Aktekin, 2010). Sistemin ideolojisi bazı konu, olgu ve olayların eleştirilmesini, farklı yaklaşılmasını zorlaştırabilir. Bu durum tartışmalı konuların verimsiz işlenmesine ya da işlenmemesine neden olacaktır. Örnek verecek olursak; İlköğretim II. kademe ders kitaplarındaki, 5. Sınıf: 2.ünite; 6. Sınıf: 6. Ünite; 8. Sınıf: 4. Ünite ve 5. Ünite de yer alan laiklik, halkçılık, medeni kanun konuları devletin oluşum ilkeleri, kanunu arasında olması bu konularda bulunan aile ile ilgili tartışmalara girişimi engelleyebilir. Ders kitaplarında yer verilen devletin ilke ya da ideolojisinin öğrencileri ayırmadan öğretilmesi öğretmenin konuya hâkim olmasına, meslek yeterliliklerini taşımasına bağlıdır. Öğretmenin mesleğinin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine ve konulara hâkim olmasına rağmen zamanın kısıtlı olması, bazı konuların daha fazla zaman alması da kimi konuların ayrıntısız ele alınmasına neden olmaktadır.

İncelenen ders kitaplarında “aile” kavramı 133 yerde kullanılmış ve her ders kitabında aile konusuna değinilmesine rağmen kitaplarda yoğun bir şekilde hazırlanan üniteler derste tartışma konulara yer verme fırsatını zorlaştırmıştır. Bu nitelikleriyle ders kitapları önemli fikir ve olayların derinliğine tartışılmalarından kaçınır, tartışmalı konuları görmezden gelir ya da ihmal ederler. Demokratik bir toplumda vatandaşların katılımının önemini vurgulamakta başarısız olurlar (Kaya, 2010). Bu başarısızlığın önüne geçmek için tartışmalı konular üzerinde yeterince durulması gerekmektedir. Bunun yanında kitaplar oluşturulurken küresel ve toplumsal gelişim ve değişimler göz önünde bulundurulurken oluşturulmalıdır. Örneğin 17, 18 ve 19. yüzyılda öğrencinin bilgi edinme yolları okul ve kitapken Günümüzde öğrencilerin tek bilgi kaynağı artık okullar ve ders kitapları değil. İnternet, TV’ler ve gazeteler aracılığıyla her konuyu izleyen öğrenciler hassas ve tartışmalı konuları da okul dışı ortamlarda takip etme imkânına sahipler. Bu yüzden tarih ve sosyal bilgiler derslerinde mevcut programlarda da savunulan yapılandırmacı anlayışın ruhuna uygun olarak gündemdeki konuların değişik boyutlarıyla ele alınıp işlenmesine uygun bir ortam yaratılmalı ve öğretmenler bu tür bir eğitim verebilecek donanımda yetiştirilmelidirler (Aktekin, 2010). Ele

aldığımız kitaplarda da aile konusunun geçtiği kimi bölümler gazete haberleri tarafından desteklenmiştir. Örneğin; 5. sınıf kitabı 1. Ünite: Çocuk Haklarına Yolculuk bölümünde “*Mendilci Çocuklar Okullarına Kavuştu (s.9)*”, 6. sınıf kitabı 7. Ünite’deki “*Sağlık İçin Dayanışma*” konusunda “*Aile Hekimi Bir Saatte 80 Kişiye Organ Bağışlattı*”, 7. sınıf kitabı 6. Ünite’deki “*Artık Çocuklar Aile Ortamında Büyüyecek*” gazete haberleriyle konuya farklı bir boyut kazandırılmıştır.

Yine ders kitaplarındaki aile ile ilgili üniteler öğretmenin hizmet öncesi edindiği bilgiler dâhilinde olan konulardır. Bu durum öğretmenin derse hâkim olmasını kolaylaştırmakta ancak bir taraftan tartışmalı konular üzerinde yeteri kadar durulmamaktadır.

Diğer taraftan, hizmet öncesi ve hizmet- içi öğretmen yetiştirme programları da genellikle öğretmen adayları ile öğretmenlere çok kültürlülüğe dayanan, hassas ve tartışmalı konuların nasıl öğretilebileceği üzerinde yeterli eğitim vermemektedir (Smart vd., 2009). Kitapların yoğun olması, konuların tartışılmasına engelleyen durumlar “ Öğretmenlerin sınıf yönetimi ve tartışma yöntemi konusunda son derece bilgisiz olmaları, eğitimleri sırasında bu konularda yetiştirilmemiş olmaları ve dolayısıyla "sınıf" denen küçük grubu yönetmekten çekinmeleri ve tartışma ortamlarına hiç girmemeleri, dersi öğrenci ile etkileşime girmeden tek başlarına yapmaları sonucunu doğurmaktadır (Kaya, 2010). Ortaya çıkan sonuç ise öğretim ortamının verimsiz geçmesine neden olacak; düşüncesini dile getiremeyen öğrenci üzerinde durulmayan konuları tam olarak öğrenemeyecek ya da başka kaynaklardan yanlış öğrenecek; tartışmanın kazandırdığı becerileri edinemeyecektir.

Çalışmaya bütün olarak bakıldığında ise ele alınan ders kitaplarında aile konusuna yer verilmesine ve gerekli kaynaklarla desteklenmesine rağmen tartışmalı konulardan aile konusunu işlenişini engelleyen etmenlere daha önceden eğitimin sınav odaklı olması, yanlış anlaşılma korkusu, okul idaresinin tepkisi, öğretmenin tartışılan konuda yetersizliği, öğrencilerin tartışmayı gereğinden fazla abartması, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, bulunulan yerin örf ve adetleri, soruşturma açılması korkusu, öğrenci velilerinin tepkisi, öğrencilerin tepkisi, programın yoğunluğu, öğrencileri yanlış yönlendirme korkusu, öğrencilerin tartışmayı sınıf dışına taşıma ihtimali, tartışmayı yönetememek şeklinde değinilmiştir (Avaroğulları, 2015).

Kitaplarda aile konusu ele alınmış ancak kitapların aşırı yoğunluğundan ve öğretmenlerin tartışmalı konular hakkındaki bilgi ve öğretim tekniklerinin iyileştirilmesi ihtiyacından dolayı istenilen şekilde bu konun ele alınmadığı düşünülmektedir. Genel bir yaklaşımla aile konusu da içine alacak tartışmalı konular şu şekilde olmalıdır:

- İhtilafı konularda öğretmenlere büyük sorumluluk düşmektedir. Öğrencinin derse katılımı ve öğretim ortamının elverişli bir şekilde oluşturulması, dersin aksamadan yürütülmesi öğretmenlerin görevidir. İhtilafı konuların da derste verimli bir şekilde işlenmesi öğretmenlerin sorumluluğundadır. Öğretmen mesleki niteliklere sahip olmalı ve niteliklerini uygulayabilmelidir.

- Sosyal bilgiler öğretmenleri, konuların etik boyutlarını öğrencilerin dikkate almalarını sağlamalı ve onlara tartışmalı konuları bu şekilde sunmaya çalışmalıdır (Doğanay, 2008, s. 87).

- Tartışmalı konularda iletişim becerilerinin büyük önemi vardır. Öğretmen iletişimi iyi sağlamalı öğrencilerine ifadeleri uygun bir dille anlatmalı ve bu şekilde öğrencilerine model olmalıdır.

- İhtilafı konular ele alınırken öğretmen düşüncelerini öğrencilere zorla kabul ettirmemeli; konu sonunda varılan çözüm uygun bir biçimde söylenmelidir.

- Öğretmen konuya hâkim bir şekilde, gerekli yöntemi uygulayarak dersin işlenişini olumsuz etkileyen durumu ortadan kaldırmalıdır. Bu şekilde sınıf ortamı, öğrenciyi baskı altında tutan grup, norm ve değerlerden uzak olacaktır.

- Öğrenci konulara farklı bakan, araştıran, çözüm üreten, iletişim becerisine sahip, empati kurabilen, sosyal katılım sağlayan özelliklere sahip olmalı ya da bu nitelikleri geliştirilmelidir.

- Tartışmalı konular ele alınırken hiçbir zaman ayrımcılığa neden olmadan ya da toplumların değerlerine hakaret etmeden, bölücülüğe meydan vermeden bunların aksine toplumu birleştirmeye yönelik çözümler üretmek için gerçeği aydınlatma yolunda yapılmalıdır.

5. KAYNAKÇA

- Aktekin, S. (2010). Yeni sosyal bilgiler ve tarih dersi programları, öğretmen eğitimi ve toplumsal barış. *Eğitim, Çatışma ve Toplumsal Barış: Türkiye’den ve Dünyadan Örnekler*, 104-112.
- Ary, D., Jacobs, L., Razeveh, A., & Sorensen, C. (2006). Introduction to research in education. Belmont, CA: Wadsworth.
- Brooks J.G. & Brooks, M.G. (1999). In Search of understanding: The case for Constructivist Classrooms. Association for Supervision and Curriculum Development. Association for Supervision and Curriculum Development Alexandria, Virginia. [http:// www.ascd.org](http://www.ascd.org).

- Avaroğulları, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tartışmalı Konularla İlgili Bir Eylem Araştırması. *NWSA: Education Sciences*, 9(6), 139-150.
- Barton, K., & McCully, A. (2007). Teaching controversial issues. Where controversial issues really matter. *Teaching History*, (127), s.14.
- Başar, H. (1999). *Öğretmen Kitapları Dizisi: Sınıf Yönetimi* (3. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Başol, S., Ünal, F., Azer, H. Yıldız, A., & Evirgen, F., (2014). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı-5* (5. Baskı). MEB Yayınları.
- Chikoko, V., Gilmour, J.D., Harber, C., & Serf, J., (2011). Teaching controversial issues and teacher education in England and South Africa, *Journal of Education For Teaching*, 37(1), 7.
- Cotton, D. R. E. (2006). Teaching controversial environmental issues: neutrality and balance in the reality of the classroom, *Educational Research*, 48(2), 225
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması, *İlköğretim-Online*, 2(2), 28.
- Çelik, T. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çok Kültürlü Bakış Açısı Geliştirmelerinde Medya Okuryazarlığı Dersinin Rolüne İlişkin Bir çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Denizli.
- Doğanay, A. (2005). Sosyal bilgiler öğretimi. İçinde C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 15-46). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 87.
- Ersoy, A. F. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konulara katılımını etkileyen etmenler. *Sosyal Bilgiler Eğitimi araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 29.
- Frankel, J., & Wallen, N. (2000). *How to design and evaluate research in education*. Boston, MA: McGraw-Hill Higher Education.
- Gedik, H. (2010). Güncel olayların ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanımı ve öğrenci görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 99.
- Gülersoy, A. E. (2012). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends In Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 2(1), s.9.
- Gür, T. (2011). *Türkçe Öğretmen Adaylarının Dil Tutumları ve Kullanımlarının Söylem Çözümlemesi Yöntemi ile Betimlenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Gür, T. (2013). Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5 (1).
- Karaçalı, A. (2006). Sınıf yönetimini etkileyen fiziksel değişkenlerin değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 7 (1), 146.
- Kaya, R. (2010). Tarih derslerinde tartışılabilir olanakları üzerine. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 348.
- Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9 (1), 74.
- Komisyon. (2014). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitabı-6* (4. Baskı). MEB Yayınları.
- Komisyon. (2014). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitabı-7* (3. Baskı). MEB Yayınları.
- MEB, (2009). *Talim ve Terbiye Kurulu Bakanlığı, Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim 4. ve 5. sınıf programı*. <http://ttkb.meb.gov.tr/>
- Oulton, C., Day, V., Dillon, J., & Grace, M., (2004). Controversial issues-teachers' attitudes and practices in the context of citizenship education. *Oxford Review of Education*, 30 (4), 490.
- Özensoy, A. U. (2011). Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersinin eleştirel düşünme becerisine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2).
- Öztürk, C., & Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, F., & Günel, E., (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel Sistemler, Küresel Eğitim ve Çeşitlilik Kavramlarına İlişkin Algısı. *İlköğretim Online*, 15(1), 174. DOI: <http://dx.doi.org/10.17051/10.2016.79798>
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Schwartz, H., (2007). Herman Schwartz ile söyleşi. ifade özgürlüğü yoksa, hayat fakirdir. *Radikal*, s.10.
- Smart, D., Aytekin, S., Harnett, P., & Öztürk, M. (2009). *Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı). Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Tezcan, M., (1985). *Eğitim sosyolojisi* (4. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tüysüz, S. (2015). *İlköğretim-8 Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı* (1. Baskı). Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık-Matbaacılık.
- Washington, E. Y., & Humpries, E. K. (2011). A social studies teacher's sense making of controversial issues discussions of race in a predominantly white, rural high school classroom, *Theory and Research in Social Education*, 39 (1), 95.

- Yapıcı, A. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic*, 5 (4), 1545.
- Yaşartürk, G. (2014). Çekirdek ailenin kabusları: 2000'li yıllar Türkiye sineması'nda çekirdek aileye değişen bakış. *Maltepe Üniversitesi: İletişim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 3.
- Yeşil, R. (2004). Öğrenci ve öğretim elemanlarının tartışma tutum ve davranışları arasındaki ilişki. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 5(2), 195-196.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2012). Tartışmalı ve tabu konuların incelenmesi: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9 (Sayı:18), s.202.

Extended Abstract

Introduction

Some issues that people thinks and evaluate differently and valued in various ways by community named as controversial issues. Controversial issues also can be used as a method of teaching. Today, educational systems have goals such as, adopting new developments, respectfulness and openness to differences, developing critical thinking, developing empathy, developing democratic and common way of living (Ozturk and Gunel, 2016). To achieve these goals; to eliminate the events and differences giving rise to confusion in the human mind or the state of act, to be open to innovation and to accept controversial situations and ensure compliance with the terms of a democratic life, controversial issues should be taught to students.

Purpose

The aim of this study to determine characteristics and usage frequencies of the concept of the family as controversial issue in 5-6-7 grades social studies and 8. Grades TR. Revolution History and Kemalism textbooks.

Method

In this part of the research; it is aimed to present the pattern of research, the scope and limitations of the research consists of data collection instruments and data analysis sections. Content analysis technique used in this study which is a technique qualitative research methodology. In this study, the data were collected from tool 5, 6 and 7th grade social studies textbook and grade 8 TR. Revolution History and Kemalism course books. This study used content analysis technique for analyzing the data. Naming and categorization stages of content analysis; every unit of textbooks were examined and the usage of the concept of family and its frequencies and percentages were determined and commented.

Results, Discussion, Conclusion

In examining 5, 6, 7 and 8th grade social studies and TR. Revolution History and Kemalism textbooks, we see books were designed and created according to childrens developmental characteristics and for their needs. They were also prepared to help teachers in classrooms as additional source compliant with Ministry of Education and Social Studies main goals. These qualities and generated public concerns are included in the books with controversial issues.

In textbooks 5th.grade: Unit 2, 6th. grade: Unit 6, 8th grade : Unit 4 and 5. include secularism, populism, civil law issues state formation principles etc that larger in scope then the concept of family. That is why those units excluded the concept. Textbooks should be separated from government policy or ideology and should hinder any biases and discrimination among people as well as students. The teacher's professional duties and fulfill their responsibilities and despite being dominated by issues of lack of time, it takes more time for some issues to be addressed in the cause of some superficial matters.

We examined the textbooks and found that the "Family" concept used in 133 places and although each course addressed to family issues in the book in the book, is difficult opportunity to place the debate in the course because of intensive program. These qualities of textbooks avoid their discussion on the depth of important ideas and events, ignore controversial issues or they just neglect them. They failed to emphasize the importance of the participation of citizens in a democratic society.

From holistic view that can said there some reasons hinder teaching controversial issues as follow: more exam oriented education system; fear of the reaction; fear of misunderstanding the level of readiness of students; overestimating the skills of necessary discussion of students oriented; fear of the school administration reactions; the current conditions and location of the customs and traditions; , the intensity of the program of the investigation; the response of the students and etc.

The concept of family was addressed in the Books examined. Because of density in those books and the need for developing and having teaching skills of teachers to teach controversial issues, the concept of family was not enough taught with controversial issue debate technique. A general approach to family issues, regarding the controversial issues are proposed to be as follows: greatest responsibility belongs with the teacher in disputed matters. A convenient way to create the student's attendance and academic environment is the duty of the teacher conducting the debates of controversial issues. Processing the debate in an efficient manner in the course of the controversial issues is the teacher responsibility. Teachers must have the professional qualifications and be able to apply their qualifications. Social studies teachers should allow students to consider the ethical dimensions of the issue and should try to offer alternative thoughts, ideas, and evaluations on controversial issues in this way.